

Foder

Hästen är en gräsätare och i vilt tillstånd söker den föda omkring 16-18 timmar varje dygn. Uppstallade hästar måste utfodras regelbundet med rätt och lagom mängd foder vid varje tillfälle för att må bra. Du måste därför kunna fodra med kunskap och omsorg. Mår hästen bra så gör den ett bra jobb, oavsett om det är en promenadhäst, ridskolehäst eller tävlingshäst.

Den naturliga födan för hästen är gräs. Hästar som står uppstallade har samma behov som vilt levande hästar av att äta gräs och att äta ofta för att må bra. Under vintern då det inte finns färskt gräs måste hästen fodras med skördat gräs istället, det vill säga hö eller inplastat vallfoder (hösilage och ensilage).

Förutom foder behöver hästen fri tillgång till friskt och rent vatten. Hästen kan dricka upp emot 50 liter vatten per dygn.

UTFODRING AV HÄSTEN

Hästens foderstat är det som talar om hur mycket och vad hästen ska äta. Foderstaten anpassas efter respektive häst och man tar bland annat hänsyn till träningsmängd, hästens hull och temperament.

Hästen är en grovtarmsjäsnare. Det betyder att det foder hästen äter till största delen bryts ned i hästens grovtarm av de miljarder bakterier och små svampar som lever där.

Grovtarmsjäsnningen står för cirka 70 procent av den näring som hästen får från fodret. Grovtarmens bakterier och svampar är känsliga för snabba förändringar som till exempel när du byter, ökar eller minskar foder från en dag till nästa. Eller att hästen släpps ut på bete från att ha stått uppstallad och bara ätit hö. Alla förändringar i utfodringen av hästen ska göras successivt, övergångar från det gamla till det nya fodret ska ske under cirka 2 veckors tid.

En häst som mår bra och får tillräckligt mycket foder är lagom i hull. Revbenen syns inte, men du ska heller inte behöva trycka in fingrarna i sidan på hästen för att kunna känna dem. En frisk häst är pigg och glad, har blank hårrem och hästens gödsel är i form av fasta bollar. Om gödseln plötsligt börjar lukta illa och är väldigt lös mår hästen inte bra. Ta hjälp av en utfodringskunnig person för att lägga om hästens foderstat. Foderstaten är hästens matsedel som talar om vilka foder och vilken mängd av de fodermedel hästen ska äta varje dag.

Tips vid utfodring

Allt foder som hästen utfodras med ska vara friskt och lukta gott. Det får inte sticka i näsan, lukta illa eller vara slemmigt. Damm är ett varningstecken på att fodret kan ha börjat mögla, sådant foder bör kastas. Är du osäker på fodrets kvalitet, ta hjälp av en utfodringskunnig person.

- Hästen ska alltid ha tillgång till friskt dricksvatten och en saltsten.
- Grovfodret är hästens viktigaste foder och det kan den aldrig vara utan. Grovfoderregeln anger minst 1 kg ts/100 kg kroppsvikt/dygn.
- Ge inte hästen kraftfoder om det inte behövs.
- Är din häst överviktig eller för tunn ska du ändra på foderstaten. En överviktig häst behöver även mer motion.
- Grovfodergivan ska fördelas jämt över dygnet, ungefär 3-5 gånger per dygn.

Lagom mängd foder – en säkerhetsfråga

Att hästen ges en lagom mängd kraftfoder är en väsentlig säkerhetsfaktor. Om hästen blir överutfodrad av energirikt kraftfoder kan det leda till en stallmodig häst som kan bli okoncentrerad och därmed svårutbildad. Tänk även på att minska kraftfodergivan om hästen vilar mer än ett par dagar.

Dessutom behöver hästen få vara ute och röra på sig i hagen varje dag. Där kan den spralla av sig det värsta buset och leka med sina kompisar, innan det blir dags för ridning.

GROVFODER

Grovfodret är basen i hästens foderstat. Exempel på grovfoder är ensilage, hösilage, hö, halm och lucern.

De två första fodermedlen är inplastat gräs. Det är ett dammfritt grovfoder, något som är viktigt för att hästens lungor ska fungera på rätt sätt. Ensilage innehåller mer vatten än hösilage. Både hösilage och ensilage plastas in för att skydda fodret mot syrerik luft, därför är det begränsad hållbarhet i en öppen bal. Räkna med att en öppen bal håller omkring fem dagar. Om det är sommar och varmt blir hållbarheten ännu kortare, ofta inte mer än två till tre dagar.

Hö, halm och lucern är torkade foder, som är känsliga för fukt. Om de inte lagras helt torrt drar de åt sig fukt och börjar mögla. I höet syns mögel som ett fint damm. Utfodra aldrig med mögligt foder! Lucern är en speciell växt som i allmänhet innehåller mer protein än vanligt hö, hösilage och ensilage. Halm är inte bara strö, halmen kan också användas som foder. Men halmen är näringsfattig, så se det mer som ett sysselsättningsfoder.

Hur mycket grovfoder behöver hästen?

Inplastat grovfoder som hösilage och ensilage måste alltid utfodras i större mängd än hö, eftersom dessa är mer "utspädda" med vatten. Vid utfodring av hösilage och ensilage måste du lära dig begreppet torrsubstanshalt, som förkortas ts-halt. Torrsubstansen i fodret är allt som inte är vatten. Det är i torrsubstansen som näringen finns. Om ett hösilage har 60 procent ts-halt så består det alltså av 40 procent vatten.

För att hästen ska må bra behöver den utfodras med minst 1 kg torrsubstans per 100 kg kroppsvikt och dygn. En häst som väger 500 kg ska ges minst fem kg torrsubstans varje dygn, men gärna mer. Fem kg torrsubstans motsvaras av 6 kg hö, eller av 8,5 kg hösilage med 60 procent ts-halt. Allt beror på hur mycket vatten grovfodret innehåller och hur mycket av det du minst måste fodra. Observera att

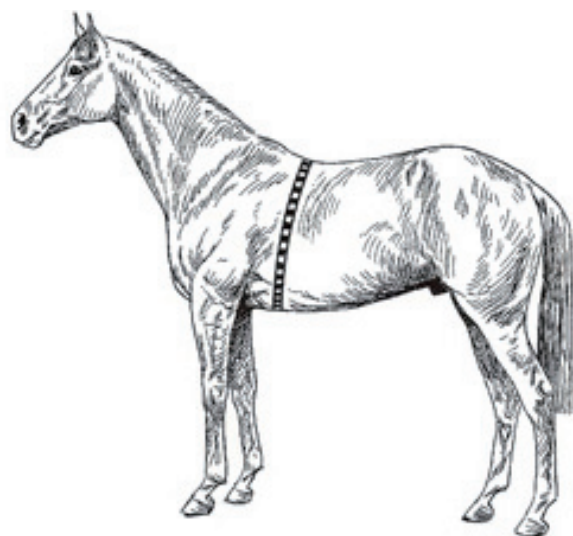
grovfoderregeln talar om hur mycket grovfoder hästen MINST måste ha, det är i de allra flesta fall bättre att ge hästen mer grovfoder än den minst behöver. Så här räknar du ut mängden torrsbstans:

	Ensilage med 40 % ts	Hösilage med 50 % ts	Hösilage med 60 % ts	Hösilage med 70 % ts	Hö
1 kg ts motsvaras av:	2,5 kg ensilage	2 kg hösilage	1,7 kg hösilage	1,4 kg hösilage	1,2 kg hö
2 kg ts motsvaras av:	5 kg ensilage	4 kg hösilage	3,4 kg hösilage	2,8 kg hösilage	2,4 kg hö
3 kg ts motsvaras av:	7,5 kg ensilage	6 kg hösilage	5,1 kg hösilage	4,2 kg hösilage	3,6 kg hö
4 kg ts motsvaras av:	10 kg ensilage	8 kg hösilage	6,8 kg hösilage	5,6 kg hösilage	4,8 kg hö
5 kg ts motsvaras av:	12,5 kg ensilage	10 kg hösilage	8,5 kg hösilage	7 kg hösilage	6 kg hö
6 kg ts motsvaras av:	15 kg ensilage	12 kg hösilage	10,2 kg hösilage	8,4 kg hösilage	7,2 kg hö

SÅ HÄR RÄKNAR DU UT HÄSTENS VIKT

Hästens vikt kan beräknas med ett måttband. Mät omkretsen från en punkt precis bakom manken, runt hästens kropp vid sadelgjordstaden (se bild till höger).

Måttet omvandlas sedan med hjälp av nedanstående tabell till vikt i kilo. Tabellen ger inte den exakta kroppsvikten för varje centimeter, men genom att jämföra omkretsen från gång till gång ser man lätt om hästen har ökat eller minskat i vikt och i så fall uppskatta hur mycket.

Förhållandet mellan omkrets och kroppsvikt hos hästar												
Omkrets, cm	139	146	152	158	165	171	177	184	190	196	209	
Kroppsvikt, kg	244	278	318	347	386	420	459	494	528	579	620	
Förhållandet mellan omkrets och kroppsvikt hos ponny												
Omkrets, cm	101	108	114	120	127	133	140	146				
Kroppsvikt, kg	45	78	106	134	166	195	227	254				

Källa: Mats Hellbergs, *Hästhållning i praktiken*.

Det är viktigt att hästen inte spänner sig när man mäter och att mätningen sker under ungefär samma förutsättningar, dvs inte efter hårt arbete ena gången och efter att hästen precis ätit sitt foder nästa gång.

Det är inte bara mängden grovfoder som är viktig för hästen, utan också mängden näring. Näringsinnehållet i grovfodret bestäms av hur gamla växterna är vid skörd. Unga och späda gräsplantor innehåller mer näring än äldre, förvuxet gräs. För att ta reda på näringsinnehållet måste du skicka ett foderprov för analys till ett foderlaboratorium. Du kan inte själv se på fodret om det har ett högt eller lågt näringsvärde.

KRAFFTODER

Krafftoder är olika typer av foder som ges i de fall då grovfodret inte kan täcka hästens näringsbehov. Hästar som inte utför något hårdare arbete behöver oftast inget krafftoder, utan klarar sig på ett bra grovfoder.

För att inte hästen ska få problem med mage och tarm, bör den inte utfodras med mer än 0,4 kg krafftoder per 100 kg kroppsvikt vid varje utfodringstillfälle. Det betyder att en häst som väger 500 kg får äta max $0,4 \text{ kg} * 5 = 2 \text{ kg}$ krafftoder vid ett och samma tillfälle. En för stor mängd krafftoder per dygn kan leda till att hästen blir stallmodig (pigg), okoncentrerad och därmed mer svårutbildad.

Exempel på olika krafftoder är olika sorters spannmål som havre och korn. Till krafftoder räknas också kli, betfor, soja, linfrö och olja. Pellets och müsliblandningar är en blandning av olika krafftoder.

Havre kan utfodras hel, klippt eller krossad. Hel havre innehåller mest näring och passar de flesta hästar. Om hästen inte tuggar sitt krafftoder ordentligt, bör den inte fodras med hel havre. Mycket av havren går då bara rakt igenom tarmarna som hela kärnor och följer med hästens gödsel ut. Gamla hästar och unghästar som håller på att fälla sina mjölkttänder kan ha svårt att tugga hel havre. När det gäller korn så är dess kärna ofta mycket hård och därför behöver korn alltid krossas. Krossning av havre och korn gör dock att hållbarheten förkortas. Istället för att krossa spannmålen kan den stöpas. Det betyder att kokhett vatten slås över spannmålen, som får svalna innan utfodring. All spannmål innehåller ganska mycket fosfor.

Kli är en produkt som blir över när spannmål mals till mjöl. Vanligast är vetekli eller kliblandning. Kli innehåller en del protein och ganska mycket fosfor. Om foderstaten redan innehåller spannmål i större mängder behöver du inte ge vetekli.

Betfor är en energirik restprodukt från produktionen av vanligt socker från sockerbetor. Efter att sockerbetan strimlats och kokats ur blir själva betfibern kvar. Den blandas med melass (som är en tjock sirap som också blir över vid tillverkning av socker) och alltihop torkas sedan och säljs som betfor. Betfor sväller mycket och fort när det kommer i kontakt med vätska. **Därför måste betfor alltid blötläggas före utfodring.** Torr betfor sväller i hästens foderstrupe och kan orsaka foderstrupsförstoppning. Det är mycket allvarligt och kan leda till att hästen dör. Uppblött betfor är ett foder som är gynnsamt för hästens mage och tarmsystem.

Soja kommer från sojabönan, som odlas utomlands. När oljan pressats ur sojabönorna blir det en mycket proteinrik rest kvar. Soja bör endast användas i små mängder och om grovfodret är proteinfattigt.

Andra foder som fungerar som proteintillskott är **linfrökaka/linfröpellets** eller **rapskaka/rapsexpeller**. Du kan utfodra hästen med en mindre mängd linfrö som först kokats i vatten. Uppkokt linfrö blir en slemmig gröt som kan blandas med kli eller upplött betfor. Linfrö anses bra för hästens mage och gör hårremmen blank.

Lucern är ett grovfoder som också innehåller protein. Det går bra att använda lucern för att komplettera foderstaten om grovfodret är proteinfattigt.

Vanlig matolja kan också användas som foder till hästar som är magra eller om grovfodret innehåller mycket protein och för lite energi. Vilken olja som används spelar inte så stor roll, så länge den är av samma kvalitet som den olja vi människor äter.

MINERALFODER

Mineralfoder innehåller olika mineraler, spårämnen och ibland också vitaminer. De behövs för att hästen ska få i sig en tillräcklig mängd mineraler, som kalcium och fosfor, men även för att balansen mellan olika mineraler ska bli rätt i den totala foderstaten. Mängden kalcium ska vara större än mängden fosfor i foderstaten. Det finns ingen sort av mineralfoder som alltid är rätt vid alla tillfällen. Mineralfoder med olika balanser mellan kalcium och fosfor passar olika bra till olika foderstater.

